

LEHDISTÖNHISTORIAN PORTINVARTIJAN ROOLI: KATVEALUEITA JA JULKKISINHOA

Kollega antoi taannoin haastattelun tutkimusaiheestaan *Kodin kuvalehteen*. Vaikka juttu käsitteli ajankohtaista, mediaseksikästä aihetta, arjen pornoistumista, mitään erityisen huomiota herättävää jutun toteutuksessa ei haettu. Huomatuksi juttu kuitenkin tuli. Spontaania lukijapalautetta sateli mitä yllättävimmistä suunnista. Kymmenet tuttavat ja puolittut ottivat *Kodin kuvalehdestä* lukemansa artikkelin puheeksi vielä kuukausien päästä lehden kyseisen numeron ilmestymisestä.

Sinänsä tässä ei ole mitään ihmeellistä. *Kodin kuvalehdellä* on joka viikko yli puoli miljoonaa lukijaa.¹ Ei siis ihme, että aikakauslehdissä julkaistut jutut huomataan ja että niissä olevilla sisällöillä on vaikutusta laajojen ihmisryhmien mielipiteisiin ja puheenaiheisiin

Tähän nähden aikakauslehdistöön kohdistuva tutkimuksellinen mielenkiinto tuntuu media- ja viestinnätutkimuksen aloilla edelleen kovin vähäiseltä. Taideteollisen korkeakoulun aikakauslehtijournalismin lahjoitusprofessori onkin tervetullut uutinen.² Aikakauslehtijournalismin sivuainekokonaisuuden perustamisella ja kansainvälisen tutkimusverkoston rakentamisella lahjoitusprofessori paikkaa suurta aukkoa median ja viestinnän tutkimuksessa. Taikin aikakauslehtiosaaminen liittyy erityisesti lehtien graafiseen ja visuaaliseen muotokieleen, joten tutkimusnäkökulma journalismiin tullaan oletettavasti tuomaan opintokokonaisuuteen edelleen osittain Taikin ulkopuolelta. Journalismin tutkimuksen lisäksi myös humanistisista ja/tai kulttuurintutkimuksellisista lähtökohdista ponnistavalla mediatutkimuksella voisi olla aikakauslehtijournalismin tutkimukselle annettavaa. Itseymmärryksen lisäämiseksi olisikin paikallaan jatkaa keskustelua siitä, mihin mediatutkimuksen vähäinen mielenkiinto aikakauslehdistöön tutkimuskohteena perustuu.

VAIHTOEHTOISIA JÄSENNYSTAPOJA

Maija Töyry ehdotti *Tiedotustutkimus*-lehdessä (4:2002) yhdeksi selittäväksi tekijäksi aikakauslehtitutkimuksen niukkuuteen journalistisen koulutuksen painopisteitä. Vaikka aikakauslehdet ovat suurin yksittäinen journalistieja työllistävä media, journalistisen koulutuksen järjestämisessä ja oppialamäärittelyissä aikakauslehdet ja aikakauslehtijournalismi ovat olleet marginaaliasemassa. Tämä heijastuu edelleen tutkimuksen rahoituksen painopistealueissa.

Aikakauslehtitutkimuksen niukkuus korostaa tehtyjen yleisesitysten merkitystä. *Suomen lehdistön historian* aikakauslehtiä käsittelevät osat 8, 9 ja 10 (Tommila 1991a; 1991b; 1991c) ovatkin suoranaudessa portinvartijan roolissa, kun aikakauslehdistöistä ja yksittäisten lehtien historioista kiinnostunut opiskelija tai tutkija etsii perspektiiviä omaan jäsennykseensä menneisyydestä. Toisena selityksenä vähäiselle kiinnostukselle aikakauslehdistöistä voisikin pitää historian yleisesitysten painopiste- ja katvealueita, jotka heijastuvat opin- näyte- ja tutkimusaiheiden rajauksissa. Kuten kevyen musiikin ajanvieteleviä tarkastellut Seija Niemi (2006) huomauttaa, *Suomen lehdistön historian* aikakauslehtiä käsittelevä tieto keskittyy ajanvietelevästä vain suurimpiin lehtiin, on varsin yleisluontoista ja paikoin harhaanjohtavaa tai jopa virheellistä.

Katvealueita syntyy myös yleisesityksen genrelähtöisestä jäsennostavasta, joka lohkoo lehtikentän lajityypeittäin omiin osastoihinsa. Kuten Maija Töyry (2002; 2005) on todennut, suomalainen aikakauslehtitutkimus on ollut etupäässä pro gradu -tasoista, feministisesti orientoitunutta naistenlehtitutkimusta, jossa naistenlehtiä on lähestytty useimmiten siitä näkökulmasta, millaista naiskuvaa ne representoivat ja millaisia implisiittisiä tai todellisia naisyleisöjä ne puhuttelevat.³ Tällainen jäsennys löytyy myös lehdistöhistorian naistenlehtiä käsittelevästä osasta, jota täydentää erillinen analyysiluku naistenlehtien merkityksistä (Malmberg 1991). Analyysiluku painottaa naistenlehtien tärkeyttä ja erityistä merkitystä naislukijoille. Samalla se tulee korostaneeksi, että juuri naistenlehtien lukeminen vaatii erityisiä perusteluja – toisin kuin paikoin varsin samankaltaisilla sisällöillä kilpailevat kuvalehdet, yleisaikakauslehdet ja asiakas- ja jäsenlehdet, joiden tuotannossa, lukemisessa tai toimituskäytännöissä taas ei näytä olevan mitään pohtimisen arvoista. Sama asetelma toistuu edelleen usein myös opinnäytteiden ja tutkimusartikkeleiden kysymyksenasetteluissa (esim. Penttilä 2003; Siivonen 2006.)

Vaihtoehtoiset jäsennostavat voisivat nostaa esiin paitsi uudenlaisia tutkimuskysymyksiä, myös uutta mediahistoriallista tietoa. Entä jos naistenlehdet sijoitettaisiin naistenlehtigenren sijasta vaihteeksi kuvajournalismin kontekstiin, osaksi laajempaa kuvalehtien perinnettä. Millaisista seikoista muodostuisivat naisten- ja yleisaikakauslehtien erityisyydet kuvajournalismin näkökulmasta? Ainaisten sukupuolirepresentaatioiden sijaan naistenlehtiaineistoilta voisi vaihteeksi kysyä yhteiskuntaan ja politiikkaan liittyviä kysymyksiä: miten yhteiskunnalliset ilmiöt öljykriisistä opiskelijaradikalismiin ovat näkyneet naistenlehdissä? Yleisaikakaus- ja asiakaslehdille voisi puolestaan esittää sukupuolten politiikkaan ja identiteettityöhön liittyviä kysymyksiä. Miten esimerkiksi *Apu*, *Seura* tai *Yhteishyvä* ovat suhtautuneet tasa-arvoistumiseen ja muuttuvaan naisten asemaan? Miten yksilöllistyminen, yksityisen julkistuminen ja perhekasitysten muutokset näkyvät näissä lehdissä?

Tutkimatonta maastoa aikakauslehdet eivät suinkaan ole. Aikakauslehtiä käytetään nykyään ahkerasti aineistoina mitä erilaisimmissa tutkimuksissa. Aikakauslehdillä on nähty merkittävä rooli niin uusien teknologioiden kotouttamisessa (Peteri 2006), homoseksuaalisuutta koskevan tiedon tuottamisessa (Juvonen 2002), kotien ja arkielämän visuaalisen murroksen artikuloimisessa (Huokuna 2006) kuin syömistä (Kyrölä 2004) ja juomista (Kuusi 2003) koskevien asenteiden ja puhetapojen muokkaamisessa. Huomion keskittäminen kulttuurisiin diskursseihin tuottaa kuitenkin toisinaan tilanteen, jossa aikakauslehtitekstit näyttävät olevan olemassa ikään kuin ”sellaisenaan”.

Niin yksittäiset jutut kuin lehtikonseptitkin jäsenyivät historialtaan ja tuotantoprosesseiltaan moninaisin tavoin sekä suhteessa toisiinsa että muihin medioihin. Tästä näkökulmasta yksittäiset lehtinimekkeet eivät jakaudu siististi miehiseen ja naisiseen tai taiteeseen ja viihteeseen. Esimerkiksi yleisaikakauslehti *Seura* on kunnostautunut historiansa aikana paitsi Suomen Neito-kauneuskilpailun kehittäjänä (Af Enehjelm 2003,16–25; Malmberg 1991, 145), myös kotimaisen proosan julkaisualustajana (Malmberg 1991, 147). *Me Naisten* ja *Jaanan* syntyprosessien taustalta puolestaan löytyy *Jallu-* ja *Kalle-*miestenlehtien synnyttämä kassavirta.⁴

"MAUKKAASTI KUOLIAAKSI KUORRUTETTUA HURSKASTELUA TAI LEPTELYÄ"

Aikakauslehdistön historia ei heijasta ainoastaan valinnoista syntyneitä painopiste- ja katvealueita, vaan myös arvolatautuneita asenteita, jotka ovat itsessään historiallisesti muotoutuneita. Tämä näkyy esimerkiksi niin sanottujen julkisten käsittelyssä. Jo sanavalintojen tasolla huomaa, että julkkikset ja julkisjournalismi ovat epätoivottavia ja vastenmielisiä ilmiöitä, jotka kuvastavat ajanvietelehdistön 1970-luvulla alkanutta rappiota ja lehtikentän kiristyvää kilpailuasetelmaa. Julkkikset mainitaan toistuvasti nimenomaan naistenlehtien näkökulmaksi. Irtonumeromyynnistä puhuttaessa käytetään esimerkkinä kuninkaallisten kuvilla kilpailutta naistenlehti *Jaanaa*:

Kun 1977 tutkittiin Jaanan irtonumeromyyntiä, voitiin todeta, että kahdesakymmenessä eniten myydyssä kannessa yhtä lukuun ottamatta kaikki kuvat liittyivät aikansa julkkiksiin. Puolessa kansista oli missi, toisen puolen täyttivät kuninkaalliset. Ehdoton listaykkönen oli kuningatar Silvia, jonka häitä ja ristiäisiä, juhlaa ja arkea kuvattiin palstametreittäin lähes kaikissa naistenlehdissä. (Malmberg 1991, 246.)

Esitystapa vahvistaa kielteisiä mielikuvia julkisjournalismista ja naistenlehdistä ja korostaa samalla koko toimialan alennustilaa. Missien ja kuninkaallisten kaltaiset turhat julkkikset ja naistenlehdet samastetaan toisiinsa, vaikka julkiskannet kuninkaallisineen kuuluivat yhtä lailla myös yleisaikakauslehtien repertuaariin. Kielteisyys naistenlehtien julkisjuttuja kohtaan kumpuaa 1960- ja 1970-lukujen kulttuurikeskusteluista, joissa naistenlehtiä alettiin arvostella päiväunelmien lietsomisesta ja uusien, turhien tarpeiden luomisesta. Aikakauslehdistön historiassa tätä vaihetta kuvataan värikkäin sanankääntein:

Oli muotia panna matalaksi kaikki naistenlehdet, yhtenä nippuna, kerta kaikkiaan ja moittia niitä 'pinnallisuudesta, kaikkinielevästä materialismin lietsonnasta, uusien turhien tarpeiden synnyttämisestä, tyhjänpäiväisine, toisten siivellä elelevien ylellisyysrouvien, missien, mannekiinien, iskelmästähtien, kevyen luokan julkisten, kaiken maailman kuninkaallisten ihannoimisesta. (Malmberg 1991, 282.)

Demari-lehden Matti Vimparin sitaatti kiinnittää naistenlehtikritiikin tiukasti henkilöhaastatteluun juttutyypinä.

Yksi juttutyyppejä käy ylitse muiden. Se on henkilön, mieluummin onnensa kukkuloilla pällistelevän julkkiksen, romahduksen kokeneen julkkiksen, sairaan tai toipuvan julkkiksen, kotiin palaavan julkkiksen, uuden uima-altaan rakentaneen julkkiksen elämäntarina. (Malmberg 1991, 282–283.)

VIMPARIN TYLYTYS JATKUU LUKUKOKEMUKSEN KUVAILULLA:

Raskaaksi naistenlehtien selailun ja lähemmän tarkastelun tekee tekoreippaus, mielitelevä yleisasu, ällöttävä kangistunut hymyily, ilmeettömät nukkemaiset poseeraukset. Sisällön muoto ja tyyli on kangistunut aikoja sitten, kaikki on viimeiseen asti, maukkaasti kuoliaaksi kuorrutettua hurskastelua tai lepertelyä. (Malmberg 1991, 283.)

Naistenlehtiin kohdistettua kritiikkiä reflektoidaan *Aikakauslehdistön historiassa* suhteessa suurempaa arvonantoa nauttineeseen vasemmistolaiseen *Uusi nainen* -lehteen, jonka senkin todetaan sisältäneen lopulta varsin perinteistä naistenlehtiaineistoa neuleohjeineen ja ruokareseptineen. Se mikä kuitenkin jää refleктоimatta, on naistenlehtien kritiikin puoluepoliittisuus ja julkiksia koskevien asenteiden sukupuolierityisyys. Miksi vasemmistolaisen miestoimittajan puolueensa päivälehteen laatimaa ”analyysiä” on pidetty relevanttina lähteenä lehdistönhistoriassa? Eikö aiheesta kirjoitettu muissa lehdistä? Eivätkö naistoimittajat osallistuneet tähän keskusteluun? Evätkö naistenlehtien toimittajat puolustaneet työtään lukuisissa paneeleissa ja yleisökeskusteluissa? ⁵

Naistenlehtien halveksunta on olennainen luku kotimaisen ajanvieteledhistön historiaa. Matti Vimparin sitaatti on herkullinen esimerkki naistenlehtiin kohdistuneesta vastustuksesta. Yksittäiseksi jäävänä esimerkkinä, ilman toisen osapuolen ääntä, Vimparin ryöpytys ei kuitenkaan ole omiaan edistämään historiallista ymmärrystä naistenlehtien muuttuvista merkityksistä niiden tekijöiden saati lukijoiden kannalta. Samalla vinoutuu käsitys henkilöhaastattelusta juttutyypinä. Henkilöhaastattelu leimataan makeilevaksi lepertelyjournalismiksi ja turhaksi naisten asiaksi, vaikka tunne-elämänsä yksityiskohdista lepertelivät ajanvieteledhdistä yhtä lailla myös aikansa arvostetut kulttuurijulkikset: saarikosket, kihlmanit, irwinit ja mukat.

Aikakauslehden historia ei siis varsinaisesti houkuttele tutkijaa pohtimaan julkiskulttuurin merkityksiä erityisessä historiallisessa aika-tilassa, ja kenties osittain juuri tästä syystä monet julkisinstituution kehitykseen liittyvät kysymykset ovat edelleen avoimia kysymyksiä. Mediatutkimuksen aloilla ei tiedetä paljoakaan julkisjournalismin eri osapuolten ansaintalogiikoista, sopimuksista, palkkiokäytännöistä tai työskentelytavoista. Tiedetään kyllä, että julkikset lisääntyivät ajanvieteledhistössä 1960- ja 1970-luvuilla, mutta ei tulla kysyneeksi, voisiko tämä edelleen kertoa jostain muusta, kuten iskelmälaulajien ammattikunnan laajenemisesta (Sartti 2006) tai julkisvalokuvaajien ammattikunnan synnystä (Af Enehjelm 2006).

Julkisinstituution kehittyminen voisi kertoa yhtä ja toista myös uudenlaisen journalistisen kulttuurin, uusien journalististen käytäntöjen ja uudenlaisen toimittajaidentiteetin muodostumisesta.

Sen sijaan on tyydytty toteamukseen julkisuuden viiheellistymisestä ja viiheellisen julkiskulttuurin vahvistumisesta. Meillä ei siis ole kovinkaan vankkaa mediahistoriallista perspektiiviä Jaskarin ja Kurosen tapausten kaltaisten journalististen prosessien ja niihin sisältyvien valtasuhteiden analysoimiseen.

Viitteet

- 1 LT-leikki 2005 (97/1/-/2), KMT Lukija Syksy 2005 / Kevät 2006
- 2 <http://www.aikakaas.fi/default.asp?docId=17048>. Linkki tarkastettu 7.5.2007
- 3 Tärkeänä poikkeuksena Ullamaija Kivikurun (1996) aikakaaslehtikentän muutoksia käsittelevä tutkimus.
- 4 Miestenlehdet loistavat aikakaaslehdistön historiassa poissaolollaan, vaikka miestenlehdet ovat olleet levikeiltään merkittävämpiä kuin monet yleisaikakaas- tai naistenlehdet ja sisältäneet paikoin runsaasti myös yleisaikakaaslehtimäistä toimituksellista aineistoa. Tutkimustietoa miestenlehdistä ei kuitenkaan juuri ole.
- 5 Elina Simosen mukaan naistenlehtien toimittajat osallistuivat aktiivisesti julkiseen keskusteluun naistenlehtien merkityksistä. Haastattelu 16.12.2005.

Kirjallisuus

- Af Enehjelm Nina (2003) *Armi Kuusela. Myyrtti, julkkis ja supertähti*. Helsinki: WSOY.
- Af Enehjelm Nina (2006) *Poppareita, sankareita ja kaunottaria. Olavi Kaskisuo ja Suomen julkkishistorian villit vuodet*. Helsinki: Minerva Kustannus.
- Aho Marko (2003) *Iskelmäkuninkaan tuho. Suomi-iskelmän sortuvat tähdet ja myyttinen sankaruus*. Helsinki: SKS.
- Huokuna Tiina (2006) *Vallankumous kotona! – Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*. Helsinki: Yliopistopaino
- Juvonen Tuula (2002) *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Kivikuru Ullamaija (1996) *Vieraita lehtiä. Aikakaaslehti ajan ja paikan risteyksessä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kuusi Hanna (2003) *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Kyrölä Katariina (2004) *Piilossa kilojen alla. Lihavuus, sukupuoli ja seksuaalisuus 7-päivää lehdessä. Tiedotustutkimus 2004:3, 22–38*.
- Niemi Seija (2006) *Olavi Virta – Myytin synty*. Turku: K&h.
- Malmberg Raili (1991) *Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina Teoksessa Päiviö Tommila toim. Suomen lehdistön historia 8: Aikakaaslehdistön historia. Yleisaikakaaslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila, 191–290.
- Peltonen Matti, Kurkela Vesa, Heinonen Visa toim.(2003) *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: SKS.
- Penttilä Pia (2003) *Julkisnainen paljastaa yksityisyytensä. Naistenlehden kansijutun rajojen tarkastelua. Julkaisematon pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos*.
- Peteri Virve (2006) *Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta*. Tampere: Tampere university press.
- Sartti Seija (2006) *Tänä iltana: Eija! (...vai oliko se Teija vai Taija vai Tuija vai Taina...)* Helsingin Sanomat, Kuukausiliite 7:2006, 52–61.
- Siivonen Jonita (2006) *Lohduttava ja piinaava naistenlehti. Teoksessa Anna Mäkelä, Liina Puustinen ja Iiris Ruoho (toim.) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tommila Päiviö (toim.) (1991a) *Suomen lehdistön historia 8: Aikakaaslehdistön historia. Yleisaikakaaslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila Päiviö (toim.) (1991b) *Suomen lehdistön historia 9: Aikakaaslehdistön historia. Erikoisaikakaaslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Tommila Päiviö (toim.) (1991c) *Suomen lehdistön historia 10: Aikakaaslehdistön historia. Aikakaaslehdistön kehityslinjat*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Töyry Maija (2002) *Mitä puuttuu? Aikakaaslehtijournalismin opetus ja tutkimus on niukkaa. Tiedotustutkimus 2002:4, 61–65*.
- Töyry Maija (2005) *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta. Viestinnän julkaisuja 10*. Helsinki: Helsingin yliopisto.